

SLOVENSKÁ ŠTATISTIKA a DEMOGRAFIA

SLOVAK STATISTICS
and DEMOGRAPHY

4/2025

ročník/volume 35

Recenzovaný vedecký časopis so zameraním na prezentáciu moderných štatistických a demografických metód a postupov.

Scientific peer-reviewed journal focusing on the presentation of modern statistical and demographic methods and procedures.

Článok/Article: 6

Typ článku/Type of article: informácia/information

Strany/Pages: 73 – 75

Dátum vydania/Publication date: 15. október 2025/October 15, 2025

Informácia/Information

ETIKA A OFICIÁLNA ŠTATISTIKA

ETHICS AND OFFICIAL STATISTICS

Jedným z dokumentov, ktorý bol schválený na Konferencii európskych štatistikov v júni tohto roku, bol dokument UNECE **Etika v moderných štatistických organizáciách európskych štatistikov – sprievodca**¹ (ďalej len „sprievodca“). Riešenie etických otázok v rôznych oblastiach nie je novinkou, v oficiálnej štatistike sa však skloňuje stále častejšie. Dôvodov je niekoľko: rozširujúce sa dátové ekosystémy, rastúci počet aktérov, nenásytný dopyt po informáciách, ale aj nové úlohy, nové zručnosti a kompetencie a nové zdroje. Súčasné etické štandardy sú výrazne ovplyvnené existenciou množstva údajov a rozvojom nových technológií, ako sú cloud a umelá inteligencia, pričom sa výrazným spôsobom mení verejné vnímanie (na to, čo bolo akceptovateľné a akceptované, sa nazerá skepticky alebo sa úplne odmieta).

Etiku pritom chápeme ako morálne štandardy, ktoré určujú, čo by ľudia mali a nemali robiť. Na rozdiel od práva, ktoré kontroluje, čo ľudia môžu a nemôžu robiť, etické normy sú širšie a viac neformálne. Etika v oficiálnej štatistike sú normatívne a aplikované etické systémy, ktoré sú zároveň organizačnou a inštitucionálnou etikou. Vymedzuje, ako by mal človek štatistik konať a aplikovať etiku na praktické problémy a ako by mal konať ako člen organizácie alebo inštitúcie. Etika oficiálnej štatistiky sa týka tvorcov, používateľov a zdrojov oficiálnej štatistiky. Na medzinárodnej úrovni je etika založená na konkrétnych dokumentoch, ako sú Základné zásady oficiálnej štatistiky OSN², Kódex postupov európskej štatistiky³, Odporúčania OECD o správnej štatistickej praxi⁴, Deklarácia ISI o profesijnej etike⁵ a už spomínaný sprievodca UNECE. Etika v štatistickej praxi zahŕňa profesionálnu etiku (hodnoty a princípy pre štatistikov, ich vzdelávanie), kódexy správania (manuály, princípy dobrej praxe pre štatistické inštitúcie) a integritu – dobré vládnutie (podmienky na štatistickú prax, politické prostredie, kultúru v práci s dátami, ochranu nezávislosti, účasť partnerov a používateľov údajov).

Profesionálna etika je súbor štandardov správania v rámci rôznych disciplín, profesií, inštitúcií, obsahujúcich povinnosti pre svojich členov, ktoré musia pri výkone svojich povinností rešpektovať. Federácia európskych národných štatistických spoločností (FENStatS) vydala v roku 2024 deklaráciu k profesionálnej etike.

Existujúce profesijné kódexy však nie celkom podporujú štatistikov pri vznikajúcich nových úlohách dátového ekosystému. Vychádzajú často z predpokladov, že všetky údaje zbierajú NŠÚ, a to najmä prostredníctvom zisťovaní. To však už nie je pravda, čoraz viac sa používajú administratívne údaje, big data a údaje súkromných vlastníkov (tzv. privately held data). Sú preto potrebné nové všeobecné zásady, usmernenia pre

¹ <https://unece.org/statistics/documents/2025/04/working-documents/ethics-modern-statistical-organisations-guide>

² <https://unece.org/statistics/FPOS>

³ <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/4031688/9332212/KS-02-18-142-SK-N.pdf/a0ccdbf1-fed7-4137-93da-79f77765947c?t=1540214777000>

⁴ <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0417>

⁵ https://isi-web.org/sites/default/files/2024-04/SK_isi_vyhlasenie_o_profesijnej_etike.pdf

praktické prípady, je potrebné sa pozrieť na sekundárne a terciárne využitie údajov (využitie administratívnych údajov na štatistiku a na výskum) a tiež na kombinovanie údajov z rôznych zdrojov a ich integráciu a práve to je úlohou spomínaného sprievodcu k etike.

Samotný sprievodca sa zameriava na etické princípy v štatistickej praxi, etické úvahy vo vzťahu k produkčnému prostrediu založenému na GSBPM, na manažment etiky a kultúru organizácie a etické dilemy. Príklady etických úvah zahŕňajú kľúčové princípy, ako napríklad zbieranie len tých údajov, ktoré sú potrebné, ich uchovávanie len po určitý čas (do splnenia účelu) a zabezpečenie dôvernosti, integrity a dostupnosti. Tieto princípy majú rozhodujúci význam pri minimalizácii rizík v oblasti bezpečnosti údajov a ochrany súkromia:

- zber potrebných údajov spôsobom, ktorý je nestranný, presný a rešpektuje práva, dôstojnosť a súkromie účastníkov,
- plnenie občianskych a etických povinností s cieľom zabezpečiť integritu, dôvernosť a bezpečnosť údajov pri ich zbere, správe, používaní a ukladaní,
- zabezpečenie vhodnosti metód, splnenia predpokladov a presnosti a platnosti výsledkov pri vývoji a uplatňovaní štatistických techník a modelov,
- zabezpečenie, aby závery založené na údajoch boli spoľahlivé, objektívne a bez skreslenia a selektívneho vykazovania,
- zabezpečenie, aby komunikácia s inými štatistikmi aj laikmi prezentovala zistenia a výsledky jasným, transparentným a prístupným spôsobom tak, aby boli interpretácie rozumné pre relevantné zainteresované strany a nedeformovali pravdu ani neklamali.

Okrem toho sú národné štatistické údaje a oficiálna štatistika zodpovedné aj za etiku údajov. Zodpovednosť vyplýva z ich značných odborných znalostí v oblasti zabezpečenia dôveryhodnosti štatistík a údajov, ktoré produkujú. Etika údajov je odvetvie etiky, ktoré sa zaoberá vytváraním, zhromažďovaním, výmenou a používaním údajov. Zohľadňuje, ako postupy pri spracúvaní údajov rešpektujú hodnoty, ako je súkromie, spravodlivosť a transparentnosť, ako aj rovnováhu medzi právami jednotlivca a spoločenským prínosom.

V čase exponenciálneho rastu údajov rôznych typov narastá potenciál dátovej vedy zlepšiť verejné služby a dosiahnuť lepšie výstupy, ale s tým prichádza aj zodpovednosť zaistiť, aby tieto údaje boli použité eticky a chránilo sa súkromie jednotlivcov. Žijeme vo svete, kde sociálne médiá sú plné „alternatívnych faktov“; emócie a viera sú často nad faktami. Oficiálne štatistiky musia bojovať s chybnými informáciami, mali by klásť dôraz na štatistickú gramotnosť tak producentov, ako aj používateľov. Mali by viac prezentovať názory založené na dôkazoch (evidence based) a formovať tak kultúru sociálnych médií. Štatistické úrady by mali na tento účel vytvárať partnerstvá a spolupráce. Závisí od toho dôvera verejnosti alebo aj opačne, vnímanie verejnosti môže mať dosah na imidž oficiálnej štatistiky.

Komunikácia s verejnosťou o etike je založená na niekoľkých kľúčových požiadavkách:

1. **Zodpovednosť:** komunikátori si musia byť vedomí dôsledkov svojich slov a činností. To znamená, že sa zaväzujú nešíriť nepravdivé alebo zavádzajúce informácie a rešpektovať dôstojnosť a práva druhých.
2. **Jasnosť:** komunikácia musí byť zrozumiteľná a prístupná všetkým cieľovým skupinám. To znamená zabezpečiť, aby bolo posolstvo jasné a priame, a vyhnúť sa používaniu príliš technického alebo zložitého jazyka bez primeraného vysvetlenia (jednoduchá komunikácia).
3. **Povedomie:** je dôležité byť si vedomý kontextu, v ktorom komunikujete, a rôznych kultúrnych a sociálnych citlivostí. To znamená venovať osobitnú pozornosť tomu, čo sa hovorí a ako sa to prezentuje používateľom.
4. **Transparentnosť:** ide o úplné a čestné zverejňovanie informácií bez zadržiavania relevantných detailov alebo manipulovania s faktami na osobné alebo obchodné účely.
5. **Autentickosť:** byť autentický znamená komunikovať úprimne a pravdivo. Znamená to vyhnúť sa prezentovaniu skreslenej verzie seba samého alebo svojich zámerov.
6. **Súkromie:** je nevyhnutné chrániť osobné a citlivé informácie jednotlivcov, najmä v digitálnej ére, kde sa údaje dajú ľahko zhromažďovať a šíriť.
7. **Inkluzívnosť:** etická komunikácia musí byť inkluzívna. Musí rešpektovať a oceňovať rozmanitosť ľudí a ich skúseností.

Etika by mala byť neoddeliteľnou súčasťou personálneho riadenia každej organizácie, jej organizačnej kultúry, nevyhnutnou na zdokonaľovanie systému riadenia organizácie. Dialóg o hodnotách oficiálnej štatistiky, o význame etického správania, motivácia zamestnancov štatistického úradu na dodržiavanie etických noriem vedie k zlepšeniu efektívnosti a účinnosti pracovného prostredia.

V Štatistickom úrade SR je etika spoločne uznávanou hodnotou. Konkrétne kroky v tejto oblasti zahŕňajú najmä nasledujúce aktivity:

- zabezpečiť prístup k anonymizovaným údajom mikroúdajov na vedecké účely pri zachovaní rovnováhy medzi ochranou a požiadavkou na údaje (Vedecké dátové centrum – projekt MONA),
- vysvetľovať používateľom potrebu ochrany údajov a jej zásady, zabezpečiť komunikáciu o etike s využitím existujúceho aj nového webového portálu,
- prostredníctvom školení učiť členov národného štatistického úradu o ochrane údajov, etike a dopade jej porušenia,
- spolupracovať s MIRRI ako garantom zákona o data governmente a zdôrazňovať požiadavky na etiku a na etiku údajov,
- pôsobiť v pozícii data stewardship pre Národný štatistický systém,
- pokračovať v rozvoji metód ochrany údajov,
- zvážiť osobitné uvedenie etiky a jej princípov v kľúčových dokumentoch úradu.

PhDr. Ľudmila Ivančíková, PhD.
*podpredsedníčka Štatistického úradu Slovenskej republiky
a predsedníčka redakčnej rady časopisu Slovenská štatistika a demografia*